

KATEDRA KOMUNIKACJI JĘZYKOWEJ
WYDZIAŁ JĘZYKOZNAWSTWA
UNIwersytetu KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

ul. Chodkiewicza 30 (budynek G), 85-064 Bydgoszcz, tel. +48 52 341 91 70, wewn. 413, email:
jacek.szczepaniak@ukw.edu.pl

dr hab. Jacek Szczepaniak, prof. uczelni

Bydgoszcz, 31.08. 2023

Ocena osiągnięć i aktywności naukowych dr Marty Smykały ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo

1. Podstawa formalna oceny

Niniejsza opinia sporządzona została na podstawie uchwały Rady Naukowej Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego z dn. 22.06. 2023, która powołała mnie na recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Marcie Smykały w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Ocena osiągnięć naukowych osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego dokonana została w oparciu o kryteria sformułowane w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.).

2. Informacje o Habilitantce

Dr Marta Smykała ukończyła studia magisterskie na Uniwersytecie Warszawskim (lingwistyka stosowana, specjalność tłumaczeniowa i nauczycielska) w roku 1991.

Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w roku 2006 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Zur kontrastiven Textologie am Beispiel der*

österreichischen und polnischen Tourismuswerbung (promotorka: dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz, prof. UR).

Z Uniwersytetem Rzeszowskim (do roku 2001 Wyższą Szkołą Pedagogiczną) dr Smykała związana jest zawodowo od 1995 r. Obecnie pracuje na stanowisku adiunkta w Zakładzie Lingwistyki Mediów Katedry Lingwistyki Stosowanej UR.

3. Ocena osiągnięć i aktywności naukowych dr Marty Smykały

Jedną z przesłanek warunkujących nadanie stopnia doktora habilitowanego jest przedłożenie do oceny recenzenckiej co najmniej dwóch osiągnięć naukowych, które spełniają kryterium istotnego wkładu w rozwój danej dyscypliny, w tym przypadku językoznawstwa. Wymóg ten został przez Habilitantkę spełniony.

Pierwszym osiągnięciem jest opublikowana w roku 2015 monografia pt. *Wenn jemand eine Reise tut ... Die kontrastive Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung*. Seria: Studien zur Text- und Diskursforschung, red. Z. Berdychowska/Z. Bilut-Homplewicz, wyd. Peter Lang Verlag (308 str.). Jest ona zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej i potwierdzeniem fascynacji badawczych dr Smykały językiem reklamy i marketingu w dziedzinie turystyki oraz tekstologią kontrastywną. Praca ta osadzona jest w nurcie pragmatycznie, kulturoznawczo i kontrastywnie zorientowanych badań nad tekstami użytkowymi (w tym przypadku prospektami turystycznymi) dwóch wspólnot komunikacyjnych (polskiej i austriackiej) i koncentruje się na analizie środków językowych, które wykorzystywane są do realizacji nadrzędnej dla tego rodzaju tekstów funkcji komunikacyjnej – funkcji perswazyjnej.

Uznanie i budzi wypracowanie własnego schematu postępowania analitycznego, oczywiście w oparciu o istniejące modele i koncepcje (Autorka bazuje na pracach K. Brinkera, C. Nord czy też N. Janich). Już w tej monografii pojawia się charakterystyczna dla późniejszych dokonań naukowych Habilitantki tendencja do łączenia różnych koncepcji teoretycznych i podejść

metodologicznych. Dr Smykała w umiejętny i przekonujący sposób sięga po sprawdzone modele, koncepty i procedury analityczne z zakresu „tradycyjnej” lingwistyki tekstu, tekstologii kontrastywnej, pragmatyki językowej, genologii lingwistycznej i (lingwistycznych) badań nad reklamą. Wykorzystany materiał empiryczny jest bogaty, reprezentatywny i porównywalny, co w znacznym stopniu przyczynia się do uprawomocnienia sformułowanych wniosków.

Drugim osiągnięciem naukowym przedstawionym do ocen, a z mojej perspektywy recenzenta osiągnięciem głównym, któremu poświęcę więcej uwagi, jest cykl dziesięciu powiązanych tematycznie artykułów pt. *Analiza porównawcza polskich i niemieckich dyskursów o imigracji. Strategie nominacji, predykcji, argumentacji i praktyki multimodalne*. Cykl tworzą następujące teksty:

1. (2016) „Wir schaffen das!“ Diskursive Strategien sprachlicher Konstituierung des Beginns der Flüchtlingskrise und ihrer Hauptakteure im Pressediskurs am Beispiel der Wochenzeitung „DIE ZEIT“. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 9, s. 183-202.
2. (2017) „Wir“ und „Die“ (Flüchtlinge). Zur sprachlichen Profilierung des Selbstbildes der Deutschen im Pressediskurs zu Beginn der Flüchtlingskrise. W: Z. Bilut-Homplewicz & M. Krauz (red.), Text im Fokus zweier Linguistiken. Aus der polonistischen und germanistischen Forschung (s. 163-182). Frankfurt a. M.: Verlag Peter Lang.
3. (2018) Obraz kryzysu migracyjnego i migranta w prasie niemieckiej na podstawie tygodnika DIE ZEIT. W: E. Biłas-Pleszak, J. Przyklenk & A. Rejter (red.), Wędrowni, podróże, migracja w języku i kulturze (s. 139-161). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
4. (2018) Die Flüchtlingskrise 2015 im Spiegel der polnischen Presse. Eine Analyse von Nominationsstrategien. „Stylistyka“, XXVII, s. 291-319. DOI: 10.25167/Stylistyka27.2018.18.
5. (2018) Zu Benennungsstrategien von Migranten im polnischen und deutschen Migrationsdiskurs im Kontext der Hassrede und des Konzepts semantischer Kämpfe. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 11, s. 225-252. DOI: 10.7311/tid.11.2018.09.
6. (2020) Hassrede und Diskurskritik. Kontrastive Analyse der Mediendiskurse über Migration in Polen und in Deutschland zu Beginn der Flüchtlingskrise in Europa (współautor Waldemar Czachur). W: J. Makowski (red.): Hassrede – ein multidimensionales Phänomen im interdisziplinären Vergleich (s. 89-109). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. DOI: 10.18778/8142-633-6.06.
7. (2020) Darstellung von Migrant*innen und Migration in Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache in Polen (współautorka Agnieszka Mac). W: S.

Schütze & E. Matthes (red.), Migration und Bildungsmedien (s. 227-242). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt KG.

8. (2021) Kategoria toposu w lingwistycznej analizie dyskursu na przykładzie badań polskiego i niemieckiego dyskursu migracyjnego. „tekst i dyskurs – text und diskurs”, 14, s.301-332. DOI: 10.7311/tid.15.2021.20.

9. (2022) Interlinguistische und interdiskursive Kontrastivität am Beispiel der linguistischen Forschung zum Migrationsdiskurs in Polen und in Deutschland. „Forum Lingwistyczne”, 10, s. 1-26. DOI: 10.31261/FL.2022.10.11.

10. (2022) Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse: Analysis of Magazine Covers (współautorzy Waldemar Czachur, Roman Opilowski). „GEMA Online® Journal of Language Studies”, 22(3), s. 63-85. DOI: 10.17576/gema-2022-2203-04.

Już wstępny ogląd cyklu publikacji pozwala stwierdzić, że jest on aktualny i bez wątplenia uwzględnia stan wiedzy na dzień rozpoczęcia postępowania habilitacyjnego. Ponadto niniejszy cykl ukazuje nieliniarny charakter podejmowanych aktywności naukowych, konsekwencją których staje się modyfikacja celów, wzbogacanie „skrzynki z narzędziami” o nowe instrumenty (metody) oraz poszerzanie materiału badawczego (wskazuje na to sama Habilitantka w autoreferacie, str. 22). Przedstawiony cykl artykułów stanowi kompleksową analizę polskiego dyskursu prasowego w latach 2015-2017, tj. w okresie kryzysu migracyjnego. Zostały one opublikowane w czasopismach naukowych, które były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. B, lub są rozdziałami monografii wieloautorskich. W przypadku trzech publikacji dr Smykała jest ich współautorką. W przesłanej dokumentacji znajduje się oświadczenie dotyczące indywidualnego wkładu Habilitantki w powstanie wskazanych tekstów. W tej części swojej opinii skoncentruję się na możliwie precyzyjnej odpowiedzi na pytanie, czy niniejszy cykl w znaczący sposób przyczynia się do rozwoju dyscypliny naukowej językoznawstwo.

Już na wstępie chciałbym zaznaczyć, że pozostając konsekwentnie w nurcie deskryptywnych badań lingwistycznych, analizy dr Smykały mają także wymiar krytyczny, chociażby poprzez wybór społecznie ważkich tematów i ukazanie sposobów konstruowania rzeczywistości medialnie zapośredniczonej oraz – w wymiarze teoretyczno-metodologicznym – poprzez czerpanie z

dokonań tzw. Wiedeńskiej Krytycznej Analizy Dyskursu, reprezentowanej przez R. Wodak i M. Reisigla. Mam na myśli przede wszystkim wyróżniane przez tych autorów strategie nominacji, predykcji i argumentacji, które Habilitantka analizuje w kontekście dyskursów migracyjnych.

Dr Smykała postrzega dyskursy szeroko jako przestrzenie komunikacyjne lub też zbiory praktyk komunikacyjnych, w ramach których dokonują się procesy tworzenia i negocjowania znaczeń, zawsze w obrębie danej wspólnoty kulturowej. Istotną rolę w tej koncepcji odgrywają także media, które nie są jedynie biernymi przekazywaczami wiedzy, lecz także aktywnie ją współtworzą. W opinii W. Czachura lingwistyka dyskursu jest integrującym programem badawczym. Lektura prac dr Smykały pozwala stwierdzić, że jest ona także podejściem poznawczo intrygującym. Świadczy o tym zarówno dobór tematów (Habilitantka analizuje zjawiska takie jak agresja językowa, szczególnie „mowa nienawiści”, czy też dyskurs migracyjny) oraz metod analizy, jak i formułowane wnioski. Przedmiotem zainteresowania dr Smykały są stosowane w printmediach (prasa i podręczniki) strategie dyskursywne w odniesieniu do wybranych aspektów kryzysu uchodźczego, takich jak jego początkowa faza (w tym zjawisko tzw. „Wilkommenskultur”), kwestie nazewnictwa osób dotkniętych kryzysem uchodźczym czy też konstruowania poczucia wspólnoty wobec występujących trudności i zagrożeń.

Istotne miejsce w badaniach dr Smykały zajmuje kategoria toposu. W opublikowanym w roku 2021 artykule pt. *Kategoria toposu w lingwistycznej analizie dyskursu na przykładzie badań polskiego i niemieckiego dyskursu migracyjnego* Habilitanta dokonuje przeglądu funkcjonujących w przestrzeni naukowej definicji tego pojęcia oraz precyzyjnie wskazuje na różnice występujące w próbach jego konceptualizacji i operacjonalizacji. Nie poprzestaje jednak na tym, lecz w kolejnej pracy *Interlinguistische und interdiskursive Kontrastivität am Beispiel der linguistischen Forschung zum Migrationsdiskurs in Polen und in Deutschland* dokonuje implementacji pojęcia toposu do własnych badań nad dyskursem (migracyjnym), bazujących na koncepcji kontrastywności interlingwistycznej i interdyskursywnej,

wypracowanej przez Z. Bilut-Homplewicz. To ważny wkład Habilitantki w poszerzenie instrumentarium badawczego lingwistycznej analizy dyskursu, szczególnie w Polsce.

O ile żadnych zastrzeżeń nie budzi zestaw metod, które w swoich analizach z pełną konsekwencją wykorzystuje dr Smykała – to przede wszystkim metody semantyki historycznej i eksplikatywnej, analiza strategii dyskursywnych oraz metody transtekstowej analizy języka (wielopłaszczyznowy model analizy dyskursu DIMEAN) i analiza komunikatów multimodalnych –, o tyle pewien niedosyt budzi koncepcja tworzenia korpusu analizy. W przypadku tekstów prasowych korpus jest gatunkowo heterogeniczny i skonstruowany asymetrycznie: niemiecką część bazy materiałowej tworzą praktycznie wyłącznie artykuły z tygodnika „Die Zeit”. Polski dyskurs prasowy reprezentowany jest z kolei przez kilka tytułów o zróżnicowanych profilach ideologicznych. To dość duża rozbieżność, która mogła negatywnie wpłynąć na porównywalność wyników (porównywalność została zagwarantowana na płaszczyźnie teoretyczno-metodologicznej, ale nie korpusowej/analizacyjnej). Należy jednak zaznaczyć, że dr Smykała ma świadomość pewnej ułomności stworzonego korpusu, o czym świadczy jej refleksja w autoreferacie (str. 15).

Ostatnim ogniwem cyklu artykułów jest tekst pt. *Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse*, będący wynikiem współpracy Habilitantki z W. Czachurem i R. Opilowskim. Publikacja ta wieńczy cały cykl nie tylko z perspektyw chronologicznej, ale przede wszystkim teoretyczno-metodologicznej: jest ona potwierdzeniem konsekwentnych działań naukowych dr M. Smykały, mających na celu wzbogacenie instrumentarium lingwistycznych badań nad dyskursem. Po udanych, wyżej omówionych próbach wykorzystania kategorii toposu w analizach dyskursologicznych Habilitantka sięga po kolejną metodę – analizę tekstów multimodalnych, w tym przypadku stron tytułowych 10 polskich tygodników opinii. Celem tej multimetodycznej eksploracji jest opis multimodalnych praktyk względnie strategii perswazyjnych w dyskursach medialnych, które są wykorzystywane do aktywowania określonych stanów lub zachowań emocjonalnych (strachu

lub empatii) u odbiorców. Omawiany artykuł, przygotowany w j. angielskim i opublikowany w prestiżowym czasopiśmie *GEMA Online® Journal of Language Studies*, w sposób przekonujący wskazuje na dyskursywny charakter procesów emocjonalizacji i ich możliwy wpływ na postawy czytelników wobec problemu migracyjnego. W tym miejscu chciałbym zaznaczyć, że autorzy tekstu nie w pełni precyzyjnie różnicują między warstwą werbalną a wizualną: język pisany – podobnie jak obraz – ma przecież także wymiar wizualny. W żadnym razie powyższa uwaga nie wpływa na ocenę omawianego tekstu: to przykład solidnej analizy dyskursologicznej, która nie tylko opisuje fragmenty rzeczywistości medialnej, ale także formułuje diagnozy. Jest więc krytyczna, chociaż sama siebie tak nie określa¹. Należy zwrócić przy tym uwagę na fakt, że same pojęcia, których używa się do opisu i analizy zjawisk społecznych o stosunkowo dużym potencjale konfliktowym, nie są neutralne – są wynikami pewnych praktyk społecznych i dlatego również mogą być obiektem sporów („walk semantycznych”).

Chciałbym szczególnie podkreślić wymiar społeczny (czy też w szerokim rozumieniu edukacyjny) działalności naukowej dr Smykały, która w swoich analizach pokazuje, jak język (użycie języka) współtworzy rzeczywistość pozajęzykową, wpływa na kształtowanie postaw i poglądów odbiorców i w konsekwencji profiluje modus funkcjonowania grup, wspólnot lub społeczeństw. To bardzo ważna – wręcz misyjna – funkcja nauki w dzisiejszych czasach budowania (nie tylko) dyskursywnych murów, tworzenia podziałów i wzmacniania agresji językowej w przestrzeni realnej i wirtualnej.

Analiza artykułów cyklu przedstawionego jako osiągnięcie naukowe pozwala na wyodrębnienie charakterystycznych cech stylu naukowego dr Smykały. Są to: kreatywna adaptacja koncepcji i modeli niemieckich szkół badań nad dyskursem, przemyślane łączenie różnych opcji metodologicznych,

¹ „Jednostronne przedstawianie/konstruowanie rzeczywistości społecznej wynika zazwyczaj z ideologizacji danego zjawiska i stanowi zaprzeczenie podstawowej dziennikarskiej zasady – dążenia do obiektywizmu. Niezależnie od tego czy występuje w dyskursie liberalnym czy prawniczym nie jest zjawiskiem pozytywnym”, stwierdza dr Smykała w autoreferacie (str. 18).

uwzględnienie w badaniach nad dyskursem innych niż język pisany, wizualnych systemów semiotycznych, posługiwanie się metodą kontrastowania tekstów i dyskursów, umiejętność selekcji materiału badawczego i analizy korpusów, które zbudowane zostały z tekstów medialnych, czyli fragmentów dyskursów medialnych.

Pozostały dorobek naukowy dr Smykały, podobnie jak publikacje wskazane jako osiągnięcia naukowe, jest teoretycznie i metodologicznie jednoznacznie ukierunkowany (lingwistyka tekstu, lingwistyka dyskursu, kontrastywna analiza tekstów i dyskursów, analiza tekstów multimodalnych). Świadczy on o dużej i systematycznej aktywności naukowej Habilitantki, której wyniki prezentowane były zarówno w uznanych czasopismach językoznawczych, jak i na licznych krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych. Ponadto dr Smykała współredagowała cztery monografie wieloautorskie i opublikowała siedem tłumaczeń niemieckojęzycznych tekstów naukowych na język polski. Działalności naukowa Habilitantki bez wątpienia wzbogaca germanistyczno-polonistyczny dialog naukowy.

Kolejną przesłanką nadania stopnia doktora habilitowanego jest wykazywanie się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni względnie instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej (art. 219. ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Również i ten warunek został spełniony przez Habilitantkę. W ramach grantu finansowanego ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej dr Smykała współpracowała z Instytutem Germanistyki Uniwersytetu Marcina Lutra w Halle i Wittenberdze nad realizacją projektu *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech*, którego wyniki zostały wydane w dwóch tomach. Publikacja ta dość szybko uzyskała w Polsce status pozycji niemal klasycznej dla lingwistycznych badań nad tekstami. Istotnym etapem w rozwoju naukowym dr Smykały było odbycie semestralnego stażu naukowego w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, w ramach którego Habilitantka prowadziła badania nad dyskursem migracyjnym w Polsce. Owocem tej aktywności były wspólne publikacje z prof. W. Czachurem (omówione w

autoreferacie). W tym okresie dr Smykała brała także udział w badaniach prowadzonych przez Laboratorium Lingwistyki Kulturowej i Międzykulturowej LaLiKuMi Uniwersytetu Warszawskiego.

Integralną częścią sylwetki akademickiej dr Smykały jest jej działalność dydaktyczna i organizacyjna, której ocena – wolą Ustawodawcy – nie jest formalnie wymagana. Nadmienię więc jedynie, że działalność dydaktyczna i organizacyjna Habilitantki jest bardzo bogata i różnorodna – wszystkie jej przejawy wymienione zostały w autoreferacie.

Wnioski końcowe

Analiza przedłożonych do oceny publikacji pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. Profil naukowy dr Marty Smykały jest precyzyjny: prowadzone przez nią badania dotyczą przede wszystkim roli języka (niemieckiego i polskiego) w konstruowaniu dyskursów medialnych, w szczególności związanych z kryzysem uchodźczym, zagadnień związanych z komunikacją perswazyjną, kształtowaniem się gatunków oraz językowym i dyskursywnym obrazem świata (m. in. w podręcznikach szkolnych). Badania te mają w znacznym stopniu charakter kontrastywny.
2. Habilitantka dysponuje gruntowną wiedzą i niezwykle sprawnie porusza się w takich domenach współczesnego językoznawstwa jak lingwistyka tekstu, lingwistyka dyskursu, w tym kontrastywna analiza dyskursów, oraz analiza tekstów multimodalnych. Dzięki temu świadomie i konsekwentnie wypracowuje swoje własne narzędzia i strategie badawcze, czerpiąc z różnych koncepcji i podejść teoretyczno-analitycznych, funkcjonujących zarówno w ramach szeroko rozumianych lingwistycznych badań nad dyskursem, jak i poza nimi (np. koncepcje medio- i politolingwistyczne).
3. Osiągnięcia naukowe potwierdzają konsekwentną drogę rozwoju i doskonalenia warsztatu badawczego dr Smykały. Warto w tym

kontekście odnotować, że Habilitantka publikuje wyniki swoich badań w j. polskim i niemieckim oraz w j. angielskim, co w znacznym stopniu poszerza możliwości ich prezentacji oraz zwiększa rozpoznawalność badaczki w międzynarodowej przestrzeni naukowej.

4. Wskazane prace w pełni potwierdzają celowość oraz efektywność poznawczą plurimetodycznej refleksji nad zjawiskami istotnymi dla współczesnej komunikacji w wersji tradycyjnej i cyfrowej.
5. Triangulacyjne podejście do stosowanych teorii i metod, które cechuje styl naukowy dr Smykały, bez wątpienia znacząco przyczynia się do poszerzenia możliwości analitycznych lingwistyki jako dyscypliny naukowej.

Konkluzja

Po wnikliwym zapoznaniu się z udostępnioną dokumentacją stwierdzam, że pod względem wartości naukowej przedstawiony do ocen dorobek dr Marty Smykały zdecydowanie spełnia wymogi stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, określone w art. 219. ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Zgłoszony jako osiągnięcie naukowe cykl artykułów zawiera oryginalne rozwiązania analityczne i w sposób istotny przyczynia się do rozwoju językoznawstwa, szczególnie w zakresie wieloaspektowych i multimetodycznych badań nad dyskursem.

W związku z powyższym wyrażam jednoznacznie pozytywną opinię w sprawie nadania dr Marcie Smykale stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

